

Fialka György¹ – Dobák Imre² – Mezei József³

Az állambiztonsági felsőoktatás rendszerváltozás előtti kerete és annak lezárása

*The Framework of State Security Higher Education
before the Change of Regime and its Conclusion*

Bármelyik szakterületre is tekintünk, kijelenthetjük, hogy az oktatásnak rendkívül fontos szerepe van a munkavégzéshez szükséges ismeretek átadásában, a képességek és készségek fejlesztésében. Nincs ez máshogy a titkosszolgálatoknál⁴ dolgozó munkatársak esetében sem. Természetesen ezen szervezeteket, valamint tevékenységüket, eszközeiket, módszereiket övező titkosság az oktatás területét érintően is jelen van. Írásunkban a Rendőrtiszti Főiskola 1970–1990 közötti állambiztonsági képzésének sajátos jellemzőit kívánjuk bemutatni. Ennek apropóját az adja, hogy 30 év után a korábbi Rendőrtiszti Főiskola jogutódján, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar képzései között idén először került sor diplomák átadására a polgári nemzetbiztonsági szak alap- és mesterképzésein végzettek számára.

Kulcsszavak: állambiztonság, oktatás, titkosság

Whatever field we look at, we can say that education has an extremely important role to play in imparting the knowledge needed to work, and in developing abilities and skills. This is not different in the case of intelligence staff. Of course, the secrecy surrounding these organisations, as well as their activities, tools and methods, is also present in the field of education. In this essay we would like to present the specific features of the Hungarian state security training between 1970 and 1990. The reason

¹ Fialka György docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem, ORCID: [0000-0001-7419-052X](https://orcid.org/0000-0001-7419-052X)

² Dobák Imre docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem, e-mail: Dobak.Imre@uni-nke.hu, ORCID: [0000-0002-9632-2914](https://orcid.org/0000-0002-9632-2914)

³ Mezei József tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem, e-mail: Mezei.Jozsef@uni-nke.hu, ORCID: [0000-0002-2625-6317](https://orcid.org/0000-0002-2625-6317)

⁴ A fogalmat jelen tanulmányban gyűjtőfogalomként használjuk, idesorolva a hírszerző szervezeteket, a nemzetbiztonsági szolgálatokat és az állambiztonsági szerveket.

for that is that after 30 years, this year the Faculty of Law Enforcement of the University of Public Service awarded diplomas of bachelor's and master's degree in civilian national security.

Keywords: state security, education, secrecy

1. Bevezetés

2020. július elején először került sor a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán (NKE RTK) a polgári nemzetbiztonsági alap- és mesterképzési szakokon végzett hallgatók számára diplomák átadására. Pont 30 év telt el a rendszerváltás és a demokratikus jogállami normákhoz igazodó nemzetbiztonsági struktúra létrehozása és a korábbi, a belügyi ágazatban koncentrált, felsőoktatásba integrált állambiztonsági képzések megszűnése óta. Ezt követően, habár a szakmai szervezetek oldaláról érezhető módon jelen volt az igény egy korszerű, a megváltozott kihívásokhoz igazodó „nemzetbiztonsági” felsőoktatási képzési struktúra létrehozására, évtizedek teltek el, amíg ennek feltételei lehetővé váltak. Jelen tanulmány képzéstörténeti és szakmai szemmel a Rendőrtiszti Főiskola állambiztonsági képzésének 1970–1989 közötti időszakára, annak kereteire, sajátosságaira tekint vissza.

2. Az állambiztonsági képzés létrehozása a Rendőrtiszti Főiskolán

A Rendőrtiszti Főiskola létrehozását megelőzően, az úgynevezett politikai nyomozó, majd állambiztonsági névvel illetett képzéseknek az 1959-ben létrehozott Belügyminisztérium (BM) Rendőrtiszti Akadémiája adott helyet (Politikai Nyomozó Tanszék).⁵ Annak ellenére, hogy a korszakban az iskolázottsági szint növelésére rendkívül nagy igény volt, 1960-ra a BM II. (Politikai Nyomozó) Főosztályának így is csak fele szerezte meg az általános iskolai végzettséget, de még a vezetők között is rendkívül alacsony volt a diplomások és érettségizett személyek száma.⁶ Igazi fordulatot az 1970. évi 39. számú törvényerejű rendelettel létrehozott Rendőrtiszti Főiskola (RTF) jelentett,⁷ ahol lehetővé vált az önálló állambiztonsági felsőoktatási képzés kialakítása. Ennek központi elemét a létrejövő akkori Állambiztonsági Tanszék jelentette, amelynek elsődleges feladata az „állambiztonsági operatív tisztek felsőfokú képzése” volt.⁸

⁵ Lásd: MNK Belügyminiszterhelyettesének 009/1960 sz. Utasítása (1960. 02. 06), 10–24/9/1960.

⁶ Kiss Réka – Soós Viktor Attila – Tabajdi Gábor: *Hogyan üldözzünk egyházakat. Állambiztonsági tankönyv tartótiszteknek.* Budapest, L'Harmattan, 2012. 74.

⁷ Alapvető feladatait, működésének főbb elveit alapító okmányai: 1970. évi 39. tvr. a Rendőrtiszti Főiskola létesítéséről (dec. 24.), 4/1971. (X. 19.) BM-MM számú együttes rendelet és a 010/1971. sz. BM parancs határozták meg.

⁸ Révész Béla: Az állambiztonsági szervek politológiai kutatásainak kérdéséhez. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 66. (2004), 17. 1–136. 29.

A képzés irányát tekintve a főiskolán általános elhárító tiszti alapképzés folyt,⁹ és a tanszék feladata a „bármely elhárítótiszti munkakörben alkalmazható állambiztonsági operatív tisztek felsőfokú képzése lett. Az elméleti munka során a Rendőrtiszti Akadémia tapasztalataiból főként az állambiztonsági munka alapelveit, eszközeit és módszereit oktató szakterület szakanyagait, míg az Idegennyelvi Főiskolától az elhárítási módszereket és az ellenség tanulmányozását oktató szakcsoport ismereteit használták fel.”¹⁰

A főiskola 1972-ben kiadott ideiglenes Szervezeti és Működési Szabályzata (SZMSZ) alapján, a vezetési struktúrát tekintve¹¹ a főiskolaparancsnok alatt külön állambiztonsági helyettes működött, akinek munkakörébe tartozott, hogy szervezze, irányítsa és ellenőrizze:

- „a) az állambiztonsági, a katonai, a nyugati, valamint az orosz nyelvi tanszékek és tanszékvezetők munkáját;
- b) a középszintű állambiztonsági tisztképzést, nappali és levelező tagozatokon;
- c) a BM hivatásos tisztképző iskoláin, valamint a Magyar Néphadsereg felsőfokú tanintézeteiben az állambiztonsági ismeretek oktatását;
- d) az állambiztonsági szaktanfolyamokat;
- e) a tanfolyamon és tanfolyamon kívül az idegen nyelvképzést, továbbképzést és a nyelvvizsgákat;
- f) jóváhagyja a közvetlen irányítása alá tartozó tanszékek által – a hallgatók részére – készített előadásokat, jegyzeteket, tanulmányokat és tansegédleteket.”¹²

A beiskolázási lehetőségeket tekintve a négyéves képzésre azok a BM állományában szolgálatot teljesítő hivatásos állományú vagy kinevezett polgári alkalmazottakat vehették fel, akik legalább háromévi szolgálati idővel rendelkeztek, és – speciális levelező tagozat esetében – a 45. életévüket még nem töltötték be. A korabeli beiskolázási létszámokra az RTF parancsnokának 1971. szeptember 17-én kelt, az iskola oktató-nevelő munkájának beindításáról szóló összefoglaló jelentésének melléklete¹³ ad visszamutatást, kitérve a képzés létszámadataira is. Ennek értelmében az 1971-ben induló első tanévben a hároméves, nappali, állambiztonsági képzésre 22 fő nyert felvételt, akik közül 17 fő érettségi vizsgával, 5 fő pedig 8 általánossal rendelkezett. Mindannyian elvégeztek korábban valamilyen típusú pártiskolát, és fele-fele arányban voltak közöttük tiszti és tiszthelyettesi rendfokozatúak. Érdekes, hogy a statisztikákban a családi állapotot is feltüntették, amely szerint a 22 főből 21 fő volt házas, illetve egy fő nem volt párttag. A négyéves levelező képzésre összesen 77 főt vettek fel. Közülük 3 fő 8 általánossal, 56 fő érettségivel rendelkezett, míg 18 fő főiskolát végzett. Közülük 73-an voltak párttagok.

A főiskola a nevelésre is komoly hangsúlyt fektetett, amelyet azonban a kezdeti években több tényező is nehezített, így például az életkori, rendfokozati és a szakmai

⁹ Gergely Attila: A hálózat kormánya? Esetleg országa? *Kapu*, 15. (2002), 9. 7–12.

¹⁰ Révész (2004) i. m. 29.

¹¹ Rendőrtiszti Főiskola: Ideiglenes Szervezeti és Működési Szabályzat. RTF, 10–1659/1972.

¹² Uo. 14. pont.

¹³ Györök Ferenc: *Összefoglaló jelentés az iskola oktató-nevelő munkájának beindításáról*. Melléklet. 015-183/1971. SZT.

tapasztalati különbségek. A nevelés tartalma magában foglalta többek között a „közös cél felismerését”; a „közös erőfeszítés szellemének megteremtését”; „a személyes és egyetemleges felelősségtudat kialakítását”; „az elvtársiasság, a kölcsönös segítségnyújtás szellemének általánossá és uralkodóvá tételét”; valamint „a szigorú szervezettség, az alá- és fölérendeltségi viszonyok megbízható kiépítése és hatékony funkcionáltatása” szempontját.¹⁴

Az RTF 1976-ban kiadott SZMSZ-ében¹⁵ a főiskola képzései között szintén hároméves nappali, illetve négyéves képzési idejű levelező tagozati formában szerepelt az állambiztonsági I., és II. (nyelvi) képzési szak. Az állambiztonsági tanszéki struktúra kapcsán változást nem láthatunk – igaz az SZMSZ-ben az állambiztonsági helyettesi önálló funkció már nem szerepelt –, azonban a főiskola és a BM III. főcsoportfőnökség között továbbra is szoros együttműködés volt. Így például a BM III. főcsoportfőnök – mások mellett – szakfelügyeletet gyakorolt, amelynek keretében meghatározta a szakonkénti követelményeket, közreműködtek a tantárgyprogramok kidolgozásában és véleményezték is azokat. Ellenőrizték a célok megvalósulását, a szakszerűséget, a hallgatók tudásának szintjét, továbbá támogatták a tanári állomány továbbképzését, a tanári utánpótlást. (A főiskolai foglalkozások ellenőrzésére a főcsoportfőnök helyettese volt jogosult.)

A nemzetközi kapcsolatok vonatkozásában a realitást tükrözi a főiskola elindulásának évében a *Belügyi Szemle*ben megjelent interjú¹⁶ Györök Ferenc rendőr ezredessel, a főiskola kinevezett parancsnokával, aki többek között elmondta, hogy a Szovjetunió és más szocialista ország belügyi szervei, tanintézetei is támogatták a főiskola létrejöttét, illetve ezen országok belügyi és állambiztonsági főiskoláival szoros együttműködést kívánnak kialakítani a tapasztalatok megismerése, ezáltal az oktatás színvonalának emelése érdekében. A Szovjetunió támogatása a következő években is megmaradt.¹⁷ A baráti szocialista országok testvérintézményei, illetve a Szovjetunió tananyaggal, vendég előadókkal és széles körű tapasztalatcsere formájában is segítették a főiskolát.¹⁸

A főiskola vezetése 1974-ben áttekintette a főiskola oktató-nevelő munkáját, amely megállapításokat 1975. március 25-én miniszteri értekezlet tárgyalta. Az értekezleten elhangzott utasításokat intézkedési tervben rögzítették, amely végrehajtásának eredményéről 1980. április 11-én ismét miniszteri értekezleten kellett a főiskola vezetésének számot adnia. A beszámoló szerint az oktató-nevelő munka eredményességének növelése érdekében többek között megtörtént az oktatott tárgyak anyagának revíziója, módosítása. Szakonként pontosították a képzés célját és tartalmát, valamint a követelményeket. Megfogalmazták továbbá, hogy a tárgyi ismeretek mellett a hallgatók módszertani tudását is minél inkább fejleszteni kell. Nagyobb hangsúlyt fektettek az „összbelügyi szemlélet és gyakorlat erősítésére”, ezért kiemelt figyelmet kapott például: az állam- és közbiztonság védelmével kapcsolatos

¹⁴ Gergely Attila: A közösségi nevelés tartalma, fejlesztésének feladatai és módszerei a Rendőrtiszti Főiskolán. *Belügyi Szemle*, 13. (1975), 10. 11–16.

¹⁵ Rendőrtiszti Főiskola: Szervezeti és Működési Szabályzat. RTF, 10–1529/1976.

¹⁶ Györök Ferenc: A Rendőrtiszti Főiskola szerepe a Belügyminisztérium előtt álló feladatok megoldásában. *Belügyi Szemle*, 9. (1971), 8. 29–34.

¹⁷ Györök (1978) i. m. 3–12.

¹⁸ Györök Ferenc: Tízéves a Rendőrtiszti Főiskola. *Belügyi Szemle*, 9. (1981), 9. 3–14.

feladatokat meghatározó, 1974. évi 17. sz. tvr. és a hozzá kapcsolódó jogszabályok mélyreható feldolgozása; a társadalmi erők szervezettebb bevonása az állam- és közbiztonság védelmébe, fenntartásába, a bűnözés elleni harcba; az állami és szolgálati titkok fokozottabb védelme.¹⁹

Az RTF lényegében az első, főiskolai szintű állambiztonsági területen is tisztképzést biztosító intézményként jött létre, a beosztott tiszti állomány képzése terén felváltva az egyéb akadémiai és tanfolyami jellegű képzéseket, hiszen korábban – mint Gergely visszaemlékezésében megfogalmazta – „az Idegennyelvi Főiskola hírszerzőket és kémelhárítókat képzett, a katonai elhárítóknak rendszeresen indítottak szaktanfolyamokat, illetve a 2 éves Dzerzsinszkij tisztiiskolán folyt a kiképzés”.²⁰

A tanszék működésének sajátosságait, nehézségeit az annak megalakulásától jelen lévő Dr. Gergely Attila²¹ 1993-ban közzétett kendőzetlen írásából²² tudhatjuk meg, aki egy évig tanszékvezető-helyettesként, majd 1988-ig tanszékvezetőként biztosította a Rendőrtiszti Főiskolán a korszak állambiztonsági képzésének szakmai vezetését. A képzési forma sajátosságai között említhető például a képzés nagy létszáma (Gergely A. szerint a főiskola állambiztonsági szakán évente 200-300 hallgató végzett nappali és levelező tagozaton, átképzőkön, vezetőképzőkön és tanfolyamokon).²³

Az állambiztonság akkori III. Főcsoportfőnökségi struktúrájához igazodó hallgatói szakosodás, képzési irányválasztás a képzésben nem volt, így egy általános jellegű, az állambiztonság különböző területeinek ismereteit felhasználó képzés jött létre. Ennek ellenére a végzést követően olyan felkészült tiszteket vártak, akik akár a hírszerzés, akár az elhárítás területén önálló munkavégzésre voltak alkalmasak, amely elvárás kiszolgálása nagyfokú szakmai önállóságot igényelt a tanszéktől. A tanszékvezető visszaemlékezésében²⁴ problémaként említi, hogy:

1. nappali tagozaton elvárás volt, hogy a tervezett létszámigényeknek megfelelően annyi hallgató végezzen, ahányat felvettek (ezek egy része már tiszti rendfokozattal, de főiskolai végzettség nélküli tiszt volt);
2. a nyelvtanulás és nyelvvizsga megszerzésének nehézségei vannak;
3. konspirációs okokból éles helyzetekben a hallgatókat nem lehetett „kipróbálni”, képességeiket megismerni;
4. az állambiztonsági szak elit szaknak számított, így protekcióval gyakran kerültek át más hallgatók is a képzésre;
5. a tananyag kialakítása nehéz, a nyílt és titkos ismeretkörök, egyes témakörök gyorsan elavulnak;
6. a kiadott oklevél önmagában nem jogosította fel megszerzőjét vezetői beosztás betöltésére.²⁵

¹⁹ Györök (1981) i. m.

²⁰ Gergely (1993) i. m.

²¹ 1973-ban Majos Ferenc r. ezredestől vette át a tanszék vezetését. Gergely Attila: A hatalom árnyékában. *Kapu*, 6. (1993), 1. 60–65.

²² Uo.

²³ Uo. 61.

²⁴ Uo.

²⁵ Gergely A. kitér arra, hogy a vezetői beosztáshoz állami, politikai és szakmai iskolai végzettség kellett, amely terén az RTF végzettsége csak az utóbbit nyújtotta. Ezt követően így a vezetői beosztás érdekében kénytelenek voltak az érintettek pl. valamely egyetem jogi karát is elvégezni. Uo.

Az 1970-es évek végétől kezdődően a szakemberhiány azonban tovább erősödött, amelynek megoldására civil egyetemeken végzett fiatalok között végeztek személyzeti szervező, toborzó tevékenységet a szolgálati szakágak. Különösen jellemző volt ez az operatív technikai szakterületre, mivel a bekövetkezett ugrásszerű technikai fejlődést belső tartalékokból nem tudták lekövetni. Így sok fiatal mérnök került a szolgálati szakterületre, utólagos állambiztonsági képzés vállalásával. Ez ugrásszerű fejlődést hozott az operatív technikai szakterületen. Új, korszerű technikai megfigyelési, dokumentálási és elemzési módszerek, eszközök bevezetésével, alkalmazásával jellemezhető ez az időszak. Ez a fejlődés a képzésben is megjelent, és az ezekben az években végzett állambiztonsági hallgatók már az operatív technikai szolgáltatási lehetőségek ismeretével rendelkeztek.

3. Tananyagok és együttműködés

A korszak állambiztonsági képzési anyagait tekintve a BM Rendőrtiszti Akadémia Politikai Nyomozó Tanszéke (1959-től) működésének időszakáig érdemes visszatekinteni, amely képzési anyagairól számos tanulmány ad átfogó ismertetést.²⁶ Kiemelt szerepet kaptak a tansegédletek, segédanyagok, ajánlva azokat akár a képzésben részt vevőknek, illetve az operatív oktatással foglalkozóknak.

A BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség megalakulását követően a tananyagok kidolgozása már értelemszerűen a Rendőrtiszti Főiskola Állambiztonsági Tanszékére hárult. Az itt készült szakmai könyveket alapvetően a tanszék munkatársai az érintett Csoportfőnökségek bevonásával készítették el, ismertetve a szakterületekre jellemző sajátosságokat. A tananyagokat, azok szakmai tematikáját a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség hagyta jóvá, amely az állambiztonsági képzés területén gyakorolta a szakirányítási jogot.²⁷

Révész Béla világít rá munkájában arra, miszerint a III. Főcsoportfőnökségének Titkársága ügyrendjében szerepelt az is, hogy a Titkárság az állambiztonsági állomány kiképzésével kapcsolatban a Rendőrtiszti Főiskolának megküldje az állambiztonsági tantárgyak oktatásához, kiegészítéséhez szükséges főbb vezetési okmányokat (parancsokat, utasításokat, szabályzatokat), összefoglaló jelentéseket és „egyéb anyagokat”.²⁸

A tanszéken összességében a tananyagfejlesztés folyamatos volt, gondoljunk csak a ma már az érdeklődők által széles körben ismert állambiztonsági szolgálati ismeretek tankönyvekre, amelyek szigorúan titkos minősítéssel lényegében a korszak állambiztonsági szférájának koncentrált szakmai tudástárát biztosították. Segítségével a hallgatók széles körű betekintést kaptak az egyes állambiztonsági szakterületek feladataiba és a vonatkozó szabályzatok szakmai értelmezésébe.

Mint Boda József megfogalmazza: „Az RTF állambiztonsági és bűnügyi szakára a felsőfokú képzés igényeinek megfelelő, modern szemléletű oktatókönyveket kellett

²⁶ Lásd többek között: Jobst Ágnes: A politikai rendőrség szakirodalmi ellátásának kezdetei. *Magyar Könyvszemle*, 129. (2010) 4. 475–492. 488–489.; Takács Tibor: *Besúgóak a besúgásról. Ügynök-visszaemlékezők a Kádár korszakból*. Budapest, L'Harmattan, 2013.

²⁷ Révész (2004) i. m. 36.

²⁸ Uo. 37.

előállítani, mely igény tovább növelte az ilyen típusú tankönyvek számát. Később ezekből az oktatókönyvekből tanítottak, jórészt még az 1970–80-as években is.”²⁹ Érdekességgént érdemes megjegyezni azonban, hogy például csak az 1980-as évek elején „jelent meg a terrorelhárítási tananyag a Rendőrtiszti Főiskolán, amely az akkori tematikába azonnal beépült”.³⁰

A rendszerváltozáskor megszüntetett Állambiztonsági Tanszék és a jogelőd intézményeinek, valamint a BM Tanulmányi és Kiképzési, illetve Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökségének korabeli oktatási anyagai, tankönyvei, tansegédletei az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában ma már megtalálhatók,³¹ illetve számos, titkosszolgálati „képzéstörténeti” előzményként értelmezhető anyag az interneten is elérhetővé vált.

Az állambiztonsági szervek és a Tanszék közötti együttműködés kérdéseire kitérve, Révész Béla ismerteti³² az együttműködési területeit. Az 1977-ben készült intézkedés szerint az együttműködés keretében többek között a Főcsoportfőnökség:

- véleményezte az állambiztonsági képzés szakdolgozati témajegyzékét és az „Állambiztonsági szolgálati ismeretek” tantárgy anyagát, sőt, részt vett azok elkészítésében;
- a konspirációs szabályok figyelembevételével segítette a szakdolgozatok elkészítését;
- munkatársai részt vettek a felvételi- és vizsgabizottságokban;
- szakembereik segítettek a gyakorlati foglalkozások végrehajtását;
- megküldte a tanszéknek az operatív munkát szabályozó iránymutatásokat, rendelkezéseket, oktatási célból a realizált ügyek anyagait;
- a tanszék tanárait ötévente, fél évre a szakterületüknek megfelelő operatív szervhez vezényelték gyakorlati munkára.

Az 1970-es évek végétől kezdődően a már lezárt ügyek, illetve a begyűjtött nemzetközi információk tárolására az állambiztonsági tanszék irattárát jelölték ki, ahol ezek az anyagok kutathatók, felhasználhatók voltak, persze szigorúan titkos kezelés mellett. Ugyanitt tárolták a begyűjtött illegális operatív technikai eszközöket is, amelyek megismerése szintén a hallgatók ismereteinek szélesítését segítette. Az 1980-as évek elejétől bevezették a gyakorlati foglalkozásokat, amelyek a titkosszolgálati képzési intézmények hallgatóinak közös feladatmegoldó szakmai gyakorlataival segítették a képzési szint emelését.

²⁹ Boda József: Az állambiztonsági és nemzetbiztonsági képzés története. In Jámor Orsolya Ilona – Lénárt Máté Gábor – Tarján G. Gábor: *A rendőrakadémiától az egyetemig? Rendészettörténeti tanulmányok*. Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019. 356–385. 362.

³⁰ Gergely (2002) i. m. 10.

³¹ Vörös Géza: Egyházak az állambiztonsági dokumentumokban. *Levéltári Szemle*, 59. (2009) 2. 20–32.

³² Révész hivatkozta a Belügyminiszter állambiztonsági és személyügyi helyettesének 18/1977. sz. együttes intézkedését, a BM III Főcsoportfőnökség és a budapesti, megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szerveinek és a Rendőrtiszti Főiskola együttműködéséről szóló belügyminiszteri utasítást. BM 10-27/18/1977. Révész (2004) i. m.

A Rendőrtiszti Főiskola egyben a Belügyminisztérium egyik kutatóhelyeként is működött, és a főiskolán szerveződött tíz tudományos diákkör (1981) között megtalálható volt az állambiztonsági is.³³

4. A rendszerváltás előestéjén

A rendszerváltozást megelőző időszak belügyi állambiztonsági továbbképzési, fejlesztési kérdéseiről a belügyminiszter 1986-ban kiadott vonatkozó – a BM hivatásos állományának 1986–1990. évekre szóló továbbképzési elveiről szóló – parancsa³⁴ adhat visszatekintést számunkra. Jól látszik, hogy a vizsgálandó kérdések között továbbra is meghatározó maradt a nyugati hidegháborús ellenfélhez kapcsolódó ismeretek bővítése, valamint a belső munkamódszerek továbbfejlesztése. A teljesség igénye nélkül, az 1990-ig tervezett továbbképzési irányokban még mindig jelen volt a szocialista közösség védelmének kiemelt feladata, az „imperialista hatalmak speciális szolgálatainak” tanulmányozása, amely mellett azonban már megjelent a „nacionalista érzelmek felszításából adódó időszerű állambiztonsági” témakör, és a biztonság politikai, gazdasági, kulturális, katonai területei is. Lényegében megtalálhatjuk a Főcsoportfőnökség tevékenység- és feladatrendszere által felölelt területeket.

Ezen területek vezetői az állambiztonság zárt képzési keretei között (így a Rendőrtiszti Akadémia Politikai Nyomozó Tanszékén vagy akár a Rendőrtiszti Főiskola Állambiztonsági Tanszékén) szereztek felsőfokú szakmai végzettséget. Az III. Főcsoportfőnökség vezetői állományának 1989. évi viszonyait a Müller–Takács szerzőpáros tekinti át könyvében, megfogalmazva az érintett 30-40 fős körre vonatkozóan, hogy „[a] vezetők nagy része rendőrakadémián, rendőrtiszti főiskolán tanult. Egyeseknél tudható, hogy speciális képzésben vettek részt Magyarországon és/vagy a Szovjetunióban állambiztonsági főiskolán [...] a vezetők több mint fele rendelkezett civil felsőfokú végzettséggel; ez döntően a jogi egyetemet jelentette”.³⁵

5. A rendszerváltás utáni viszonyok

A rendszerváltozást követő időszaktól az állambiztonsági képzés a Rendőrtiszti Főiskolán megszűnt, amelynek oka, értelemszerűen a mögöttes állambiztonsági rendszer széthullásában keresendő.³⁶ Mint az Állambiztonsági Tanszék megszűnése kapcsán Fialka György megfogalmazza írásában, 1990 elején kaptak utasítást az RTF Állambiztonsági Tanszékének felszámolására.

³³ Györök (1981) i. m. 3–14.

³⁴ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszter-helyettesének 1/1986. számú parancsa a Belügyminisztérium hivatásos állományának 1986–1990. évekre szóló továbbképzési elveiről.

³⁵ Müller Rolf – Takács Tibor (szerk.): *Szigorúan titkos '89, A magyar állambiztonsági szervek munkabeszámolója*. Budapest, L'Harmattan, 2010. 19.

³⁶ A III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség vezetője Pallagi Ferenc főcsoportfőnök január 10-én, Horváth József III/III-as csoportfőnök január 17-én mondott le. Horváth István belügyminiszter január 23-án távozott a miniszteri székéből. Ilkei Csaba: *Az elmaradt állambiztonsági rendszerváltás*. szerzői kiadás, 2013. 58.

„Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az oktatott három évfolyam jogi és szolgálati viszonyát az utasítás értelmében rendeznünk kellett. Az első és másodéves hallgatókat a Bűnügyi Tanszék bűnügyi operatív állományába vezényeltük át, felsőfokú végzettségüket itt szerezték meg. [...] A harmadéves hallgatókat márciusig államvizgáztatnunk kellett végzettségük megszerzése érdekében.”³⁷

Ezt követően a megalakuló nemzetbiztonsági szervezetek a szakmai képzések tekintetében befelé fordultak, és munkatársaik szakmai felkészítését belső tanfolyamokon biztosították,³⁸ lényegében szükségszerűen megkezdve ezzel a korábbi képzési elemek szerkezetének és nem utolsósorban tartalmának átalakítását. A Nemzetbiztonsági Hivatal keretein belül például létrehozták a Nemzetbiztonsági Tanintézetet, amely három tanszék (szakmai, szaktudományi, nyelvi) kialakításával felkészült a modern titkosszolgálati képzés végzésére.

Ez az intézmény először egy-, majd egy kétéves évfolyammal kezdte meg működését. Három év múlva új koncepciók mentén a képzési rend átalakult. A felsőoktatásban akkreditált nemzetbiztonsági szakmai képzési igények azonban a megalakuló szolgálatok részéről nem tűntek el. Ennek nyomai a főiskola későbbi dokumentumaiban is nyomon követhetők, így például az RTF képzési kínálatát polgári nemzetbiztonsági képzéssel kívánta bővíteni,³⁹ amely azonban akkor még elmaradt.

6. Befejezés

Az állambiztonság és annak korabeli politikai irányítása determinálta a rendszerváltással a mögöttes képzés megszűnését is. Az újonnan alakult szervezetek feladatai, céljai – a belső elhárítási, politikai nyomozói feladatkörök megszűnésén túl is – jelentős változáson mentek keresztül. Mint Finszter Géza megfogalmazza, „nem volt többé elhárítási cél a politikai gondolat, az ideológiai meggyőződés, nem kellett kifürkészni a hatalomról kialakított véleményt”.⁴⁰ Más, a demokrácia útjára lépett Magyarországot fenyegető egyéb veszélyek kerültek előtérbe, amelyek kapcsán a nemzetbiztonsági szolgálatok működésének és feladatrendszerének törvényi keretei azonban csak később, a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvénnyel jelentek meg, és váltak a nyilvánosság számára is megismerhetővé.

A rendszerváltás utáni nemzetbiztonsági képzések létrejöttének és fejlődésének áttekintését már számos tanulmány elvégezte, amelyek rávilágítanak arra, hogy a felsőoktatási keretek között megvalósuló, önálló nemzetbiztonsági szak megjelenésére több mint 15 évet kellett várni. Azt az időszakot, amely a felsőoktatásban megjelenő állambiztonsági képzések és a nemzetbiztonsági képzések között is eltelt, utólag akár értelmezhetnénk egyfajta „türelmi” időszakként is, de ennek okai inkább egyszerűen a megváltozott külső környezetben, a szervezetek új útjaiban és feladataiban keresendők.

³⁷ Fialka György: Az állambiztonsági képzés zárása, a nemzetbiztonsági képzés kezdete 1990–1994-ig. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2. (2014), Különszám. 79–80.

³⁸ Borbándi János: Titkosszolgák bűnbeesésének kísértései. *Népszabadság*, 1998. október 5.

³⁹ 10 A Rendőrtiszti Főiskola Küldetésnyilatkozata.

⁴⁰ Finszter Géza: Állambiztonság – nemzetbiztonság. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 7. (2019), 3. 98–117.

A nemzetbiztonsági képzések tekintetében is – habár a kidolgozó munka már hamarabb megkezdődött, és számos sajátos képzési kezdeményezés jelent meg – az önálló – alapvetően a katonai nemzetbiztonsági terület képzési igényét kiszolgáló – szak létrehozására csak 2005-ben⁴¹ kerülhetett sor a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen. A következő jelentős lépés a Nemzetbiztonsági Intézet 2012-ben történt létrehozása volt, lehetőséget teremtve a katonai és a polgári nemzetbiztonsági képzések koncentrált megjelenésére.⁴²

Felhasznált irodalom

- Boda József: Az állambiztonsági és nemzetbiztonsági képzés története. In Jámbor Orsolya Ilona – Lénárt Máté Gábor – Tarján G. Gábor (szerk.): *A rendőrákadémiától az egyetemig? rendészettörténeti tanulmányok*. Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019. 356–385. Elérhető: www.bm-tt.hu/rtt/assets/letolt/rendtorttan.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 10. 20.)
- Borbándi János: Titkosszolgák bűnbeesésének kísértései. *Népszabadság*, 1998. október 5.
- Dobák Imre: Polgári nemzetbiztonsági képzések a hazai felsőoktatásban, A képzésfejlesztés aktuális kérdései. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 5. (2017), 4. 37–54. Elérhető: https://epa.oszk.hu/02500/02538/00021/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2017_04_037-054.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 10. 20.)
- Fialka György: Az állambiztonsági képzés zárása, a nemzetbiztonsági képzés kezdete 1990–1994-ig. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2. (2014), Különszám. 79–80. Elérhető: https://epa.oszk.hu/02500/02538/00004/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2014_01ksz_079-080.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 10. 21.)
- Finszter Géza: Állambiztonság – nemzetbiztonság. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 7. (2019), 3. 98–117. DOI: <https://doi.org/10.32561/nsz.2019.3.8>
- Gergely Attila: A hatalom árnyékában. *Kapu*, 6. (1993), 1. 60–65.
- Gergely Attila: A hálózat kormánya? Esetleg országa? *Kapu*, 15. (2002), 9. 7–12.
- Gergely Attila: A közösségi nevelés tartalma, fejlesztésének feladatai és módszerei a Rendőrtiszti Főiskolán. *Belügyi Szemle*, 13. (1975), 10. 11–16.
- Györök Ferenc: *Összefoglaló jelentés az iskola oktató-nevelő munkájának beindításáról*. Melléklet. 015-183/1971. SZT.
- Györök Ferenc: A Rendőrtiszti Főiskola szerepe a Belügyminisztérium előtt álló feladatok megoldásában. *Belügyi Szemle*, 9. (1971), 8. 29–34.
- Györök Ferenc: A szocialista rendőrtisztképzés három évtizede. *Belügyi Szemle*, 16. (1978), 9. 3–12.
- Györök Ferenc: Tízéves a Rendőrtiszti Főiskola. *Belügyi Szemle*, 9. (1981), 9. 3–14.
- Ilkei Csaba: *Az elmaradt állambiztonsági rendszerváltás*. szerzői kiadás, 2013. Elérhető: http://tdyweb.wbteam.com/ilkei/Archivum/elmaradt_rendszervaltas.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 10. 22.)

⁴¹ A nemzetbiztonsági alapszak 2005-ben a mesterszak 2009-ben.

⁴² Dobák Imre: Polgári nemzetbiztonsági képzések a hazai felsőoktatásban, A képzésfejlesztés aktuális kérdései. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 5. (2017), 4. 37–54.

- Jobst Ágnes: A politikai rendőrség szakirodalmi ellátásának kezdetei. *Magyar Könyvszemle*, 129. (2010), 4. 475–492.
- Kiss Réka – Soós Viktor Attila – Tabajdi Gábor: *Hogyan üldözzünk egyházakat, Állambiztonsági tankönyv tartóiszteknek*. Budapest, L'Harmattan, 2012.
- Müller Rolf – Takács Tibor (szerk.): *Szigorúan titkos '89, A magyar állambiztonsági szervek munkabeszámolói*. Budapest, L'Harmattan, 2010.
- A Rendőrtiszti Főiskola Küldetésnyilatkozata*. Elérhető: <https://web.archive.org/web/20070915001213/http://www.rtf.hu/kuldetes.html> (A letöltés dátuma: 2020. 10. 21.)
- Révész Béla: Az állambiztonsági szervek politológiai kutatásainak kérdéséhez. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 66. (2004), 17. 1–136. Elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/7259/1/juridpol_066_fasc_017_001-136.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 10. 22.)
- Takács Tibor: *Besúgó a besúgásról. Ügynök-visszaemlékezések a Kádár korszakból*. Budapest, L'Harmattan, 2013.
- Vörös Géza: Egyházak az állambiztonsági dokumentumokban. *Levéltári Szemle*, 59. (2009), 2. 20–32.

Jogi források

- 010/1971. sz. BM parancs
1970. évi 39. törvényerejű rendelet (dec. 24.) a Rendőrtiszti Főiskola létesítéséről
4/1971. (X. 19.) BM–MM számú együttes rendelet
A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterhelyettesének 009. sz. Utasítása (1960. 02. 06), 10–24/9/1960
A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 010. számú parancsa, Budapest, 1971. évi július hó 6-án, BM 10–21/10/1971. Elérhető: www.abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10_21_10_1971.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 10. 22.)
A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 022. számú Utasítása Budapest, 1973. évi november hó 17-én
A Magyar Népköztársaság Belügyminiszter-helyettesének 1/1986. számú parancsa a Belügyminisztérium hivatásos állományának 1986–1990. évekre szóló továbbképzési elveiről. Elérhető: www.abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10_24_1_1986.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 10. 22.)
A Belügyminiszter állambiztonsági és személyügyi helyettesének 18/1977. sz. együttes intézkedése a BM III. Főcsoportfőnökség és a budapesti, megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szerveinek és a Rendőrtiszti Főiskola együttműködéséről, 10–27/18/1977
Rendőrtiszti Főiskola: Ideiglenes Szervezeti és Működési Szabályzat, RTF, 10–1659/1972. Elérhető: www.abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-1659_1972.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 10. 22.)
Rendőrtiszti Főiskola Szervezeti és Működési Szabályzata. RTF, 10–1529/1976.